مـاركس و ڕۆژنامەی ڕینـانی نویٚ(١٨٤٨ ـ ١٨٤٩) *[١]

نوسینی : ئەنـگلس

وەرگێڕانی : ئومێد محیٚ‌الدین

پیاچوونەوەی : نزار عبدالله

لەکاتی ڕوودانی شۆڕشی شوباتدا، "پارتی کۆمۆنیستی" ئەڵمانیا، هـەروەك ئێمـە ناومـان دەبـرد، تەنـها لەناوکۆکەیـەك پێکهاتبوو، ئەویش"کۆمەڵەی کۆمۆنیستەکان" بوو، کە بەشێوەی ڕێکخراوێکی نهێنی‌کار بۆ کاری پروپاگەندە خۆی ڕێکخستبوو.

ڕێکخراوەکە نهێنی کار بوو چونکە ئەوکات ئازادی ڕێکخراوبوون و گروپ پێکهێنان لەئارادا نەبوو.

لەپەنا ڕێکخراوی کرێکاران لەدەرەوەی ئـەڵمانیادا، کـە لێوەی ئـەندامگیری دەکـرد، نزیکـەی سـی کۆمەڵـە یـان بەشـی تـری لـەناو وولاٌتدا هەبوو، ئەمە جگە لەچەندین ئەندامی تاك و تەراو لێرەو لەویٚ..

ئەم هێزە جەنگاوەرە بەرچاوە خاوەنی ڕابەرێك بوو كە هەمووو بە ڕەزامەندی‌یەوە بەپێشڕەوی خۆیانیان دەزانـی، ئـەو کەسـەش مارکس بوو، ڕێبەرێکی پلەیەك كە بەهۆی ئەوەوە ـ وەسوپاس بـۆ ئـەو، ئـەو کۆمەڵەیـە بـوو بـەخاوەنی بەرنامەیـەك لەپرەنسیپ و تاکتیکەکان کە هێشتا هەر کارایی خۆی لەدەست نەداوە؛ واتە"مانیفێستی کۆمۆنیست".

ئەوەی لێرەدا جیٚ گرنگی پێدانی ئێمەیە، بەشە تاکتیکی‌یەکەی ئەو پرۆگرامەیە، ئەو بەشە بەگشتی دەڵیٚ:

"کۆمۆنیستەکان حزبێکی جیا بەدژی حزبەکانی تری چینی کرێکار پێك ناهێنن "

"ئەوان بەرژەوەندی‌یەکی جیاواز و جیاکراوەیان لە بەرژەوەندی گشتی پرۆلیتاریا نی‌یە".

"ئەوان هیچ باوەڕێکی سکتاریسـتی تایبـەت بـەخۆیان دانـاڕێژن تابیکـەن بـەقاڵب و چوارچێوەیـەك بـۆ شـکلٌ پێدانـی بزووتنـەوەی پرۆلیتاریا"

"کۆمۆنیستەکان تەنها لەمانەی خوارەوەدا لەحزبەکانی تری چینی کرێکار جیاوازن:

١.لەخەباتی میللی پرۆلیتاریای وولاٌتە جیاوازەکاندا ئەوان بەرژەوەندی هەموو پرۆلیتاریا، سەربەخۆ لەناسنامە نەتەوەیی‌یـەکان، پێش دەخەن و دیفاعی لیٚ‌دەکەن.

٢.کاتێك بزووتنـەوەی چیـنی کرێکـار بەقۆنـاغـە جۆراوجۆرەکـانی گەشـەکردندا دژی بـۆرژوازی تیٚ‌پـەڕدەبیٚ، ئـەوان هەمیشـەو لەهەموو جێگایەك نوێنەرایەتی بەرژەوەندی‌یەکانی گشت بزووتنەوەکە دەکەن".

"هەروەها کۆمۆنیستەکان، لەلایەکی ترەوە لەپراکتیکدا پێشڕەوترین و شێلگیرترین بەشی چینی کرێکارانن لەهـەر وولاٌتێکدا، ئـەو بەشەی کە ئەوانی‌تر بۆ پێشەوە پاڵ پێوەدەنیٚ، لەلایەکی ترەوە، لـەڕووی تیۆری‌یـەوە، پێشـڕەوبوونی‌یان لەوەدایـە کەئـەوان بـەڕوونی لەبارودۆخ و هێڵەکانی جووڵانەوەو ئاکامە گشتی‌یە باڵاکانی پرۆلیتاریا تیٚ‌دەگەن.

وە سەبارەت بە حزبی ئەڵمانیا بەتایبەتی دەڵیٚ:

" لەئـەڵمانیادا کۆمۆنیسـتەکان شـان بەشـانی بـۆرژوازی دەجـەنگن کـاتێك بەشـێوەیەکی شۆڕشـگێڕانە دژی دەسـەلاٌتی ڕەهـای پاشایەتی و دەرەبەگە خانەدانەکان و ووردە بۆرژوازی، دەجووڵێنەوە"

"بەلاٌم ئەوان بۆ تەنها ساتێکیش ئەوە لەبیر نابەنەوە کە دژایەتی و بەربـەرەکانیٚ دوژمنانـەی نێوان پرۆرلیتاریـا و بـۆرژوازی بـۆ چینی کرێکار ڕوون بکەنەوە.

ئەم کارە بـۆ ئەوەیـە تـا چیـنی کرێکـار لەئەڵمانیا، وەکو زۆر لـەو چەکانـەی تـر دژ بـەبۆرژوازی، بتوانیٚ سـوود لـەو بارودۆخـە کۆمەڵایـەتی و سیاسـی‌یە وەربگرێـت کـە بـۆرژوازی بـەپیٚ پێویسـتی دەسـەلاٌت پـەیداکردنی خـۆی بـەدی دەهێنـیٚ و هـەروەها بـەو مەبەستەیە تا دەم و دەست دوای ڕمان و هەرەسی چینە کۆنەپەرستەکان لەئەڵمانیا، خەبات دژی خودی بۆرژوازی دەست پیٚ‌بکا".

"کۆمۆنیستەکان، بەشێوەیەکی سەرەکی، سەرنجیان لەسەر ئەڵمانیایە، چونکە ئەم وولاٌتە لەسەر لێواری شۆڕشێکی بۆرژوازیی‌دایـە" ... تاد(مانیفێست بەشی چوارەم).

هیچ پرۆگرامێکی تاکتیکی وەکو ئەمەی سەرەوەو ڕاستی و دروستی خۆی نەسەلماندووە.

لەو کاتەوە تا ئەمڕۆ، هەر کاتێك پارتە کرێکاریەکان لەم پرۆگرامە لایان دابێ، باجی ئەوەیان داوە؛ بۆیە هێشتا هەر دوای نزیك بە٤٠ ساڵ، هێڵی ڕێنمایی ئیرادەو هۆشیاری چینایەتی گشت پارتە کرێکاریەکانی ئەوروپایە، هەر لە مەدریدەوە تا دەگاتە سانت پترسپۆرگ.

ڕووداوەکانی شوبات لەپاریس شەڕی چاوەڕوانکراوی لەئەڵمانیا نزیك کردەوەو گوڕی پێداو خەسڵەتەکانی گۆڕی. بۆرژوازی ئەڵمانی لەجیاتی ئەوەی بەهێزی خۆی سەرکەوتن بەدەست بهێنێ، شۆڕشی کرێکارانی فەرەنسا تا ئەو دەسەڵاتە بەکێش کرد، پێش ئەوەی بەتەواوی بتوانێ دوژمنە دێرینەکانی خۆی وەلابنێ ـ واتە پاشایەتی ڕەها، خاوەن زەویە فیودالەکان، بیرۆکراسیەتو ووردە بۆرژوا ترسنۆکەکان ـ دەبوو ڕووبەڕووی دوژمنێکی تر ڕابووەستێ، ئەویش پرۆلیتاریایە. بەڵام کاریگەری دۆخی ئابووری، کە بەبەراوورد لەگەڵ بەریتانیاو فەرەنسادا زۆر لەدواوە بوو، وەهەروەها بەهۆی ئەو بارە ئابوریەوە، کاریگەری لەوەدواو بوونی جێگەو شوێنی چینەکە لەئەڵمانیا، لێرەدا بەڕۆشنی ڕەنگی دایەوە.

بۆرژوازی ئەڵمانی تازە خەریکی بنیاتنانی پیشەسازی گەورە بوو، وە تواناو ئازایەتی ئەوەی نەبوو تا دەسەڵاتێکی بێمەرج بۆخۆی لەدەوڵەتدا دابین بکات، وە هەروەها پێویستیەکی وا کەناچاری بکات ئەم کارە بکات لەئارادا نەبوو، پرۆلیتاریاش کەبەهەمان پلەی یەکسان گەشەی نەکردبوو، لەکۆیلەیەتیەکی زانستیانەی تەواوەوە گەشەی کرد بوو، ڕێکخراو نەبوو، هێشتا ئەو توانایەشی نەبوو ڕێکخراوی سەربەخۆی خۆی پێکبهێنێو تەنها هەستێکی تەمو مژاوی هەبوو بەرامبەر ئەو جیاوازیە قووڵەی کە لەنێوان بەرژەوەندیەکانی خۆیو بۆرژوازیدا هەیە.

هەرچەند فاکتی هەڕەشەی بەرانبەرکێی چینی کرێکار لەگەڵ بۆرژوازیدا لەجێی خۆی مایەوە، بەڵام لەلایەکی ترەوە ئەو هەر وەکو پاشگرێکی سیاسی مایەوە. بۆرژوازی لەوە نەتۆقی بوو کە پرۆلیتاریا چیە لەئەڵمانیادا، بەڵکو لەوەی کە دەبێ بەچ هەڕەشەیەك بۆ ئەوو چۆنیش پرۆلیتاریای فەرەنسا وای لێهاتووە. لەبەرئەوە بۆرژوازی ڕزگاربوونی گیانی خۆی لەسازشدا، تەنانەت زۆر ترسنۆکانە، لەگەڵ پاشایەتیو خانەدانەکاندا دەبینیەوە؛ وەلەبەرئەوەی هێشتا پرۆلیتاریا بەڕۆڵی مێژوویی خۆیو تواناکانی ئاشنا نەبوو، بۆیە بوو بەپاڵنەرێك بۆ بەرەوپێش بردنی باڵی چەپی بۆرژوازی. کرێکارانی ئەڵمانیا دەبوو پێش هەموو شتێك ئەو مافانە بەدەست بهێنن کە بۆ ڕێکخراوبوونی سەربەخۆ یان وەك حزبێکی چینەکەیان پێویستیەکی گرنگ بوون: ئازادی چاپەمەنی، ئازادی ڕێکخراوبوونو خۆ ڕێکخستن ــ ئەو مافانەی کەبۆرژوازی لەپێناوی بەرژەوەندیەکانی خۆیدا پێویست بوو خەباتیان بۆ بکات، بەڵام خەریکە ئێستا لەترساندا، تا ئەو شوێنەی پەیوەندی بەکرێکارانەوە هەیە، دەکەوێتە دژایەتیکردنی.

ئەو سەدان ئەندامە لێك دابڕاوەی کۆمەڵەی کۆمۆنیستەکان، لەنێو ئەو ژمارە یەکجار زۆرەی جەماوەردا کە لە پڕێکدا هاتنە ناو بزووتنەوەکەوە وون بوون، بەم شێوەیە پرۆلیتاریای ئەڵمانیا لەسەرەتاوە وەکو پارتێکی دیموکراتی شێلگیر هاتە ناو گۆڕەپانی سیاسیەوە. لەبەرئەمانە کاتێك ڕۆژنامەیەکی گەورەمان لەئەڵمانیادا دامەزراند، بێگومان ئەو ئالایەی بەرزمان کردەوە پێناسە کراو بوو، ئەو ئالایەی تەنها دەکرا دیموکراسی بێ، بەڵام ئەو دیموکراسیەی لەهەموو خاڵێكو بڕگەیەکدا خەسڵەتە تایبەتەکانی پرۆلیتاریای بەرجەستە دەکردەوە کە هەڵبەت نەدەکرا هەر بەتەنهاو بەیەکجاری ئەو ئالایە بنەخشێنێ.

ئەگەر ئەو کارەمان نەکردایە، ئەگەر نەمان وویستایە بزووتنەوەکە زیاتر لەوەی کە هەیە بەرەوپێش بەرینو وەکو بەرەیەکی پرۆلیتاری ڕاستەقینە هێزو گوڕی بدەینێ، ئەو کات هیچمان بۆنەدەمایەوە تەنها ئەوە نەبێ بچین لەشوێنێکی تەنگەبەردا ئامۆژگاری کۆمۆنیزم بکەینو گروپێکی بچووك بخەینە جێی حزبێکی گەورەی چالاك.

بەڵام ئێمە لەوەوپێش وازمان نەهێنابوو لەوەی ئامۆژگاری ناو بیابانێك بین، بۆئەوەش یۆتۆپیەکانمان(خەیاڵیەکانمان) زۆر بەچاکی لێکدابۆوە، وە لەلایەکی ترەوە پرۆگرامەکەمان بۆ ئەو جۆرە کارانە دانەنابوو.

کاتێك هاتین بۆ کۆڵن، هەم لەلایەن کۆمۆنیستەکانو هەم لەلایەن دیموکراتیخوازانەوە ئامادەکاری کرابوو بۆ دەرکردنی ڕۆژنامەیەکی گەورە؛ بەو نیازەی تەنها ڕۆژنامەیەکی تایبەتو محەلی بێتو ئێمە بۆبەرلین دوور بخەنەوە. بەڵام لەماوەی ٢٤ سەعاتدا، بەتایبەتی سوپاس بۆ مارکس، ئێمە بووین بەخاوەنماڵو ڕۆژنامەکە بوو بەهی ئێمە، بەو مەرجەی هنریش بۆرگر(HANRICH BURGERS) لەدەستەی نووسەراندا وەربگرین، دواتر ناوبراو تەنها ووتارێکی لەژمارە(٢)دا نوسیو هیچی تر.

ئێمە دەبوو بەدیاریکراوی بچینە کۆڵن نەك بەرلین، چونکە یەکەم، کۆڵن سەنتەری هەرێمی راین بوو کە شۆڕشی فەرەنسای دیبوو، لەڕێگەی کۆدی ناپلیۆنەوە بەیاساو رێسای مۆدێرن مووتووربە کرابوو، وە زۆر زووتر پیشەسازی گەورەو تازەی تیادا دامەزرا بوو، ئەو هەرێمە لەو کاتەدا لەهەموو ڕوویەکەوە پێشکەوتووترین بەشی ئەڵمانیا بوو.

ئێمە بەرلینی ئەو کاتەمان باش دەناسیو بەچاوی خۆمان بینیبوومان: بۆرژوازییەکی تازە لەهێلکە جوقاو، ووردە بۆرژوازییەتی داماو و دەستە پاچە، بەگوفتار قسەزلو بەکرداریش ترسنۆك، چینی کرێکارێك کە هێشتا بەتەواوی گەشەی نەکردووە، بۆرۆکراسییە فراوانەکەیو ئەریستۆکراتەکانیو دزو مامەڵەچییەکانی دادگاکەی، بەخەسڵەتە تەواو ئەمیرانەکەیەوە.

بێئەملاو ئەولا وەزعەکە بەم جۆرەبوو: لەبەرلین یاسای زەوی بێ ویژانی برووسی باڵادەست بوو وە کێشە سیاسییەکان لەلایەن دادوەری پیشەیی لێژانەوە دادگایی دەکران، بەڵام لەراین"کۆدی ناپلیۆن" کاری پێ دەکرا، کە هیچ دادگایییەکی ڕۆژنامەگەری نەدەزانی، چونکە پێش ئەوە سانسۆری لەسەر دادەنا، ئەگەر یەکێکیش لادانێکی سیاسی نەکردایە بەڵکو هەستایە بەئەنجامدانی تاوانێك ئەوە دەچووە بەردەم لیژنەی سوێندخۆران(هيئة المحلفين: jury)؛ بەڵام لەبەرلین دوای شۆڕشی"شلۆفل SCHLOFFLE"، لادانێکی بچووك چەندین ساڵ زیندانیکردنی بەشوێنەوە بوو، بەڵام لەراین ئێمە ئازادییەکی بێقەیدو شەرتی چاپەمەنیمان هەبوو ـ ئێمەش تا دوا دڵۆپەی بەکارمان هێنا.

بەو جۆرە لە ١ی حوزەیرانی١٨٤٨دا بەسەرمایەیەکی زۆر کەمی بەشداربووانەوە دەستمان پێکرد، ژمارەیەکی زۆر کەمی بەشداربووەکان پارەیان داو لەواقعدا خاوەن بەشەکان هیچ جێی متمانە نەبوون. نیوەی ئەوان لەدوای دەرچوونی ژمارە یەکەوە وازیان لێهێناو لەکۆتایی هەر ئەو مانگەدا کەس بەدەورمانەوە نەما.

پێکهاتی دەستەی نووسەران بەسادەیی دکتاتۆریەتی مارکس بەرێوەی دەبرد، ڕۆژنامەیەکی ڕۆژانەی گەورە، کە دەبوو هەموو ڕۆژێك لەکاتێکی دیاریکراودا دەربچێت، نەدەکرا بەدەستوورێکی تر کە ئەو سیاسەتە نەگۆڕە بپارێزێ بچێت بەرێوە. جگە لەوە دیکتاتۆریەتی مارکس بەسەر ڕۆژنامەکەدا واقعیەتێك بوو کە هەمووومان بەرەزامەندیو ئیرادەی خۆمان قبووڵمان کردبوو.

ئەو بڵاوکراوەیە بوو بەناوبانگترین ڕۆژنامەی ئەڵمانی لەساڵانی شۆڕشدا.

بەرنامەی سیاسی"ڕۆژنامەی رینانی نوێ" لە دوو خاڵی سەرەکی پێکهاتبوو:

کۆماری دیموکراتیکی ئەڵمانیای یەك پارچەو دابەش نەبوو، وە شەڕ لەدژی رووسیا کە گەڕانەوەی پۆلۆنیای دەگرتەوە.

لەو کاتەدا وورده بۆرژوا ـ دیموکرات خوازەکان ببوون بە دوو بەشەوە: ئەڵمانیای باکوور کە ئامادەی لکان بوو بەئیمپراتۆریەتی بروسیای دیموکراتییەوە، وە ئەڵمانیای باشوور، بەتایبەتی لەگەڵ ئەویشدا "بادن"، کە دەیویست ئەڵمانیا بکات بەکۆمارێکی فیدراڵی لەچەشنی مۆدێلی سویسری. ئێمە دەبوو شەڕ لەگەڵ هەردووکیان بکەین. بەرژەوەندی پرۆلیتاریا لەوەدا بوو دژی بەبرووسی کردنی ئەڵمانیاو هەروەها دابەشکردنی بێ بەسەر دەوڵەتۆکەی بچووك بچووکدا. ئەم بەرژەوەندیانە وایدەخواست کەیەکگرتوویی ئەڵمانیا لەقەوارەی یەك نەتەوەدا پێناسە بکرێ، وە هەر ئەمە دەبوو بەبنەمایەك بۆ ئەوەی پرۆلیتاریاو بۆرژوازی کۆسپە بچووکەکانی نێو گۆڕەپانی بەرانبەرکێیان پاك بکەنەوەو لەوێدا هێزی خۆیان بەرامبەر یەك تاقی بکەنەوە. بەڵام هەردوو ئەو پرۆژەیە دژی ڕۆڵی سەرکردایەتی دووبارەی برووسیا بوون. دەوڵەتی بروسیاش و هەموو ڕژێمەکەی، تەقالیدەکانو خێزانە پاشایەتییەکەی بەدیاریکراوی گیانی ئەو دوژمنە ناوخۆییە تاقانەیە بوو کە دەبوو شۆڕشی ئەڵمانیا لەناوبەرێ: لەمەش زیاتر برووسیا تەنها ئەو کاتە دەیتوانی ئەڵمانیا یەکبخات کە بەش بەشی بکاو ئەڵمانیای نەمسای لێدەربکا.

ڕەتکردنەوەی برووسیاو بەشکردنی دەوڵەتی نەمسا، وە یەك خستنی ئەڵمانیا وەك کۆمارێك بەشێوەیەکی ڕاستەقینە ـ ئێمە نەماندەتوانی لەم بەرنامە شۆڕشگێڕانە خێرایە زیاتر شتێکی ترمان هەبێ. ئەمەش کاتێك پێی دەگەیشتین کە شەڕ لەگەڵ رووسیادا بکەین، ئەو شەڕە تەنها رێگامان بوو، دواتر دێمەوە سەر باسی ئەم خاڵەی دوایی.

بەنیسبەت شتەکانی ترەوە، زمانی ڕۆژنامەکە بێ ئەملاو ئەولا زمانێکی جدیو توندو حەماسی بوو. هەموو بەرانبەرو نەیارەکانی ئێمە قێزەوون بوون ئێمەش زۆربەیانمان بەقێزەوە مامەڵە کرد.

پاشایەتی تەڵەکە باز، دەستەی ڕاوێژکار، خانەدانەکان، کروزتوونەکان(KREUZZEITUNG)، گشت بەرەی کۆنەپەرستی)) کەخەڵکی سادە لێیان بێزاربوون ـ ئێمە بەگاڵتەجاڕیو پێڕابواردنەوە مامەڵەمان کردن.

هەروەها ئەو بتانە کە لەشانۆی شۆڕشدا تازە دەرکەوتبوون لەوانە کەمتریان پێ نـەکرا واتـە: وەزیرەکـانی ئـازار، ئەنجومـەنی یاسا دانانی فرانکفۆرتو بەرلین بەباڵی ڕاستو چەپی نێویانەوە.

هەر یەکەمین ژمارە بـەووتارێك دەسـتی پێکـرد کـە گاڵتـەی بـەبێگیانیو بێمانـایی پەرلـەمانی فرانکفـۆرت کـرد، گاڵتـەی دەهـات بەووتە درێژە پووچەکانیو بەزیادەڕەوی ترسنۆکانەی لەبڕیاردانـدا. بەهـۆی ئەم نووسینەوە نیوەی خاوەن بەشەکان وازیان لێهێنـاین. پەرلـەمانی فرانکفـۆرت تەنانـەت یانەیـەکی دیـالۆگو قسـەو باسـیش نـەبوو، زۆر بەزەحمـەت دیـالۆگی تیـادا دەکـرا، بـەڵام زۆرجـار نووسراوی ئەکادیمی ئامادەکراو دەخرایە بەردەستو چەند بڕیارێك دەدرا ئەویش بەمەبەستی هاندانی خەڵکی سادەی ئەڵمانیا بەڵام هاوکات سەرنجی هیچ کەسی تری ڕانەدەکێشا.

ئەنجومـەنی یاسادانی بـەرلین گرنگییـەکی زیـاتری هـەبوو: ڕووبـەڕووی هـێزە ڕاسـتەقینەکان دەبـۆوە، قسـەو بـاسو بڕیـاردانی بەهەوادا بڵاونەدەکردەوە وەکو ئەوەی فرانکفۆرت کە لەسەروو هەورەکانەوە دەکرا. لەئەنجامدا بەووردەکاری زیاترەوە مامەڵـەی ئـەو بڕیارانە دەکرا. بەڵام لەوێش بتەکانی چەپ، شولز ــ دیلیش(schulze _deliutzsh)، بـەهریندز(BEHRENDS)، ئیلسـنەر(ELSNER)، ستین(STEIN) ... تاد بەهەمان شێوەی ئەوانەی فرانکفۆرت پەلامار دەدران. بێعەقڵیو ڕاڕاییو بڕیارنەدانـەکانیان بـەبێ بەزەییانـە دەخرانە خیانەتکارییەوە لەشۆڕش.

بێگومان ئەمەش ڕاڕاییو دوو دڵی لەڕیزەکانی وورده بۆرژوا دیموکراتخوازەکاندا کـە تـازە ئـەم بتانـەیان بـۆ بـەکارهێنانی خۆیـان پێکەوە نابوو، دروست دەکرد. بەلای ئێمەوە ئەو دوودڵیو ڕاڕاییە نیشانەیەك بوو بۆ ئەوەی کە چاوی گاکەمان پێکاوە.[٢٨]

هەروەها ئێمە بەهەمان شێوە دژی ئەو خـەیاڵو خۆشـباوەڕییە ڕاوەسـتاین کـە وورده بـۆرژوازی بـڵاوی دەکـردەوە گوایـە شـۆڕش لەڕۆژەکانی ئـازارەوە کۆتـایی هـاتو ئێسـتا ئیـتر کـاتی چنینـەوەی بەروبوومەکەیـەتی. بـەلای ئێمـەوە شـوباتو ئـازار تەنـها ئەوکاتـە گرنگییەکی شۆڕشی ڕاستەقینەیان هەبوو کە ئەگەر ئەنجام نەبوونایـە بـەڵکو، بەپێچەوانـەوە، خـاڵی دەسـتپێکردنی بزووتنەوەیـەکی شۆڕگێڕانە هەبوو کەتیایدا، هەروەکو شۆڕشی مەزنی فەرەنسا، خەڵك خەباتی خۆیان زیاتر بەرەو پێش بردایە. حزبەکانیش زیـاترو زیاتر لێك جیابوونایەتەوە تـا ئەوکاتـەی بەچینـە سـەرەکییەکان، بـۆرژوازیو وورده بـۆرژوازیو پرۆلیتاریـا، دەناسـرانەوە، هـەروەها تیایدا سەنگەری جیاجیا یەك لەدوای یەك دوای زنجیرەیەك شەڕو خەبات بەدەست بهاتایە.

هەروەها ئێمە هەمیشەو لەهەموو جێگایەك دژایەتی وورده بۆرژوا دیموکرات خوازەکانمان دەکرد ئەوکاتەی دەیانوویست خۆیـان لادەن لەناکۆکی بەرژەوەندی چینەکەیان لەگەڵ پرۆلیتاریاداو بەم ڕستەیە بیرازێننەوە کە دەیـانووت: سـەرەنجام ئێمـە هـەموو یـەك شتمان دەوێ، هەموو جیاوازییەکان کە دەمێنێتەوە تەنها ئەنجامی لێك نەگەیشتنە.

بەڵام تا کەمتر ڕێگەمان بەوورده بۆرژوازی بدایە لەدیموکراسییە پرۆلیتارییەکەمان خراپ تێبگات، ئەو زیاتر بەلاماندا دەهاتو مەیلی زیاتر دەبوو. هەتا توووند ترو پەیگیرتر دژایەتی بکردایە، ئـەو بەئامادەییـەکی زیـاترەوە بـۆ پـارتی کرێکـاران ملکـەچ دەبـوو. ئێمە گەیشتینە ئەمەو باوەڕو قەناعەتمان پێی هەبوو.

سەرەنجام ئێمە گێلێتی (هەر وەك مارکس پێی ووتن) پەرلەمانتارەکانی ئەنجومەنە نیشتمانییە جۆارو جۆرەکانمان نیشاندا. ئەم پیاو ماقووڵانە ڕێگەیاندا تا هەموو دەسەڵاتێك لەدەستیان بخلیسکێو خۆبەخشانە دایانـە دەسـت حکومەتـەکان. لەبـەرلین، هـەروەها لەفرانکفۆرت، لەتەنیشت حکومەتی هـێزە کۆنەپەرستەکانەوە ئەنجومـەنی بێدەسـەڵات هـەبوو کـە پێـیان وابـوو بڕیـارە گرنگـەکانی ئەوان دنیا لەبنچینەوە دەلەرزێنێ. ئەم گێلێتیو خۆفریودانە لەناو شیلگیرترین چەپیشدا ڕەواجی هەبوو. ئێمە زۆر بەڕوونی پێمـان ووتن سەرکەوتنە پەرلەمانییەکانیان هاوکاتە لەگەڵ شکستی ڕاستەقینەیاندا.

ئەوەبوو لەبەرلینو فرانکفۆرت ئەمە ڕوویدا. کاتێك "چەپەکان"زۆرینـەیان وەدەسـت هێنـا، حکومـەت ئەوانـەی ئەنجومەنـەکانی بڵاوە پێکرد. ئەو کارەش سەری گرت چونکە ئەنجومەنەکان هەموو متمانەیەکیان لەناو خەڵکدا لەدەست دابوو.

دواتر کە کتێبی"مارات"ی بۆگارت(BOUGEART)م خوێندەوە بۆم دەرکەوت کە ئێمە لەزۆر ڕووەوە بەبێئـەوەی بزانـین لاسـایی ئەو نمونە بەرزەی ئەومان کردۆتەوە لەدەرخستنی ڕاستییەکاندا.

واتە کتێبی مارات(دۆستی خەڵك)، (نەك نمونەی داسەپاوی پاشایەتی خوازەکان)، وە هەورەها هەموو ئـەو تووڕەبوونـە لـەمێژوو وە هەموو ئەو شێواندنو تەزویرکردنەی بەدرێژایی یەك سەدە نموونەیەکی شێواوی مارات دەدات بەدەستەوە، تەنها لەبەرئەوەیە کە

مارات بێبەزەییانە پەردەی لەسەر هەموو بتەکانی ئەو کاتە لابردووە، وەك لافیات(lafaijette)و بـەیلی(bailly)و ئـەوانیتر، وە ڕووی ڕاستەقینەی ئەوانی وەك خیانەتکارانی شۆڕش دەرخستووە، وە هەروەها ئەویش وەك ئێمە نەیدەویست کـاری شـۆڕش تـەواو بووبێ، بەڵکو هەمیشە لەبەردەوامیو هەڵکشاندا بێ.

ئێمە بەڕاشکاوی ڕامـان گەیاند کـە ئـەندامانی ئـەو ڕەوتـەی ئێمـە نوێنەرایـەتیمان دەکـرد تەنـها کاتێ دەتوانـن بـۆ بەدیـهێنانی ئامانجەکانی حزبەکـەمان تێبکۆشـن کـە حزبـە ڕەسمیـیەکانی نـاو ئـەڵمانیا سـوکان بگرنەدەسـت، ئـەوکات ئێمـەش لەبەرامبـەریدا ئۆپۆزسیۆنێکمان پێکدەهێنا.

ڕووداوەکان دەریان خست کە ئێمە هاوکـات لەگـەڵ گاڵتـەکردن بەنـەیارەکانمان لەئـەڵمانیادا، تووڕەییـیەکی گـەورە لـەلای ئێمـەوە سەریهەڵدا.

شۆڕشی کرێکارانی پاریس لەحوزەیرانی ١٨٤٨دا ئێمەی خستە جێگای شیاوی خۆمان. هـەر لەگـەڵ یەکـەم تەقـەدا ئێمـە بێقـەیدو شەرت چوینە بەرەی شۆڕشگێڕانەوە. دوای شکستیشیان مـارکس لەیـەکێك لـەووتارە هـەرە بـەهێزەکانیدا سـەرکەوتنی ئـەوانی پـیرۆز ڕاگرت.

ئەو کات ئەو خاوەن بەشانەی مابوونەوە لەگەڵمان بەجێیانهێشتین، بـەڵام ئێمـە لـەوەدا بەختـەوەربووین کـە تاکـە ڕۆژنامەیـەك بووین لەئەڵمانیادا، وەهەروەها لەزۆربەی ئەوروپاشدا، کە ئاڵای سەرکەوتنی پرۆلیتاریارمان شەکاوە ڕاگرت، لەکاتێکدا کە بۆرژواکانو ووردەبۆرژواکانی هەموو وولاتان سەرتاپایان هێرشو قسە هەڵبەستن بوو بەرامبەری.

سیاسەتی دەرەوەمان سـادەبوو: لـەجێی هـەموو خـەڵکی شۆڕشـگێڕ بێینـە مـەیدانو بانگهێشـتی شـەڕێکی سەرتاسـەری ئـەورووپای شۆڕشگێڕ لەدژی ڕوسیا بکەین کەپارێزەری کۆنەپەرستی بوو لەئەوروپادا.

لـە ٢٤ی شـوبات بـەدواوە بەڕۆشـنی تێگەیشـتین کەشـۆڕش یـەك دوژمــنی بــەهێزو ترسـناکی هەیــە ئــەویش ڕووســیایە، وە تــا جووڵانەوەکە زیاتر مەودای ئەوروپا بەخۆوە بگرێ ئەم دوژمنە ناچاردەبێ بێتە مەیدانی بەرامبەرکێوە.

ڕووداوەکانی ڤیەنا، میلانو بەرلین پەلاماردانی ڕووسیای دواخست، بەڵام دوا ئاکامەکانی زیـاتر ئـەوەی مسۆگەر کـرد کـە شـۆڕش دەگاتە ڕوسیا.

بـەڵام ئەگـەر یــەکێك بیتوانیایــە ئــەڵمانیا ناچاربکــات شــەڕ دژی ڕوســیا ڕابگــەینێ ئــەوکات لەگـــەڵ هایســـبرگ(hasburgs)و هۆنزولیرن(honzollerns) شۆڕش لەهەموو سەنگەرەکاندا سەرکەوتنی بەدەست دەهێنا.

ئەم سیاسەتە لەهەموو ژمارەکاندا ڕەنگیدایەوە تا ئەوکاتەی ڕووسیا پەلاماری هەنگاریای دا، کە پێشبینییەکانی ئێمەی سـەلماندو چارەنووسی شکست خواردووی شۆڕشی دیاریکرد.

کاتێك لەبەهاری ١٨٤٩دا، شەڕی یەکجارەکی نزیك بۆوە، زمانی بلاوکراوەکە لەگەڵ هەر ژمارەیەکیدا توونـدو تیژتـر دەبوو. ویلهام وولف جوتیارەکانی سیلیسای(silesian)لەمیلیاردی سیلیسادا(milliard silesian)(لەهەشت ووتاردا) بیرهێنایەوە کەچۆن فێڵیان لێکراوە لەلایەن خاوەن موڵکە فیوداڵەکانەوەو بەیارمەتی حکومەت پارەو موڵکیـان لێدزراوەو داوای تـەعویزی هەشـت ملیۆن تالیری(talers) کرد.

لەهـەمان کاتدا، لەنیساندا، ووتارەکـەی مـارکس(کـاری کـرێ گرتـەو سـەرمایە) وەك زنجیرەیـەك لـە سـەرووتار بلاوکراوەیـەوەو ئاماژەو هێمایەکی گرنگ بوو بۆ ئامانجی کۆمەڵایەتی سیاسەتەکانمان. هەر ژمارەیەکی تایبەت، ئاماژەی بۆ ئەو شەڕە گەورەیە دەکرد کـە بـەڕێوەبوو، پەنجـەی دەخسـتە سـەر توونـدبوونـەوەی دژایەتیـیەکان لەفەرەنسـا، ئیتالیـا، ئـەڵمانیاو هـەنگاریا. بەتایبـەتی، ژمـارە تایبەتەکانی نیسانو ئایار خەڵکی بانگەواز دەکرد تاکو خۆیان بۆ ئاکسیۆنی ڕاستەوخۆ ئامادەبکەن.

لـەدەرەوەو لەهـەموو (ڕایـن)دا خـەڵکی لایـان سـەیر بـوو کـە ئێمـە زۆر بێباکانـە لـەناو سـەنگەرێکی قـایمو پلـە یـەکی بروسـیادا لەبەرامبەر پاسەوانەکانو ٨هەزار سەربازدا چالاکی دەکەین، بەڵام بەحساب کردنی هەشت تفەنگ بەسەرەنێزەو ٢٥٠ فیشـەکی ئامـادە لەژووری دەستەی نوسەراندا، وە بەلەبەرچاوگرتنی کلاوە سوورەکانی پیت چینـەکاندا، خانووەکـەی ئێمـەش وەك قەڵایـەك تەماشـا دەکرا، کە بەلای ئەفسەرەکانەوە بەئاسانی قابیلی تێکشکان نەبوو.

سەرەنجام لەی۱۸ی ئایاری ۱۸٤۹دا تەقینەوە ڕوویدا، شۆڕش لە درسدن(dresden)و ئیلبەرفیلد(elberfeld)سەرکوت کرا، لەئایزەرلون(iserlohn)گەمارۆ درا، هەرێمی راینو ویستفالیا(westphalia) پرچەك کرانو خرانە حاڵەتی ئامادەباشییەوە تا لەدوای پەلاماردانی ڕاینی برووسیا، لەدژی پالاتینات(palatinate)و بادن(baden) بکەونەڕێ. دوای ئەمانە حکومەت کەوتە داخستنی شەقامەکان لێمان. نیوەی دەستەی نوسەران دادگاییکرانو نیوەکەیتریان بەبیانووی ئەوەی غەیرە بروسین، بۆ دیپۆرتکردنو دەرکردن ئامادەکران. لەبەرامبەر ئەمانەدا هیچ کارێك لەدەست نەدەهات، چونکە سوپایەکی گەورە لەپشت حکومەتەوە بوو. دەبوایە قەڵاکەمان بدەین بەدەستەوە. بەڵام ئێمە بەسەروو ماڵەوە پاشەکشەمان کرد، بەمارشو ئاڵای بەرزی سوورەوە، بەئاڵای دوا ژمارە، کە ژمارەیەکی پیت سوور بوو، تیایدا کرێکارانی کۆلۆنمان ئاگادار کردەوە دژ بەکۆدەتا بێهیواکانو پێمان ووتن:

"کاتێك کە دەڕۆین، نوسەرانی ڕۆژنامەی رینانی نوێ سوپاسی هاوسۆزیو لایەنگری نیشاندانی ئێوە دەکەن. دوا ووتەمان هەمیشەو لەهەموو جێگایەك هەر ئەمەیە "ڕزگاری چینی کرێکار!".

بەم شێوەیە ڕۆژنامەی رینانی نوێ کۆتایی هات بەماوەیەکی کورت پێش ئەوەی ساڵی یەکەمی تەواو بکات، هەرچەند تەقریبەن بەبێ سەرچاوەیەکی مالی دەستی پێکردو ئەو گفتانەی پێی درابوو هەر زوو لەدەستیدا، بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا لەمانگی ئەیلولدا ٥هەزار دانەی لێبڵاودەبۆوە.

حکومەتی کۆلۆن ماوەیەك ڕایگرت، لەناوەڕاستی مانگی تشرنی یەکەمدا دەبوو لەسەرەتاوە تێهەڵچینەوە. بەڵام لەئایاری ۱۸٤۹دا کاتێك سەرکوت کرا، نزیکەی ٦ هەزار بەشداربووی هەبوو. لەکاتێکدا ڕۆژنامەی کۆلۆن بەپێی قسەی خۆشیان لە ۹هەزار زیاتری نەبوو. هیچ ڕۆژنامەیەکی ئەڵمانی پێش ئەوەو تا ئێستاش ئەو هێزو کاریگەرییەی نەبووەو نەیتوانیوە پرۆلیتاریا بەو ڕادەیە جۆش بدات کە ڕۆژنامەی رینانی نوێ کردی.

هەموو ئەمانەش پێش هەر شتێکیتر بۆ مارکس دەگەڕێتەوە.

کاتێك پیلانەکە تەواو بوو، دەستەی نوسەران پەرتو بڵاوبونەوە، مارکس چووە پاریس کاتێك لەحاڵی خۆئامادەکردندا بوو لەوێ، ۱۳ی حوزەیرانی ۱۸٤۹ ڕوویدا، "ویلهلم ولف" کورسییەکی پەرلەمانی فرانکفۆرتی بەدەست هێنا، ئەمەش لەکاتێکدابوو کەپەرلەمان دەبوو لەنێوان پەرتەوازەبوون لەسەرەوەو پەیوەست بوونی بەشۆڕشەوە یەکێکیان هەڵبژێرێ. منیش چووم بۆ باتینانتو بووم بەیاریدەرێك لەدەستەی خۆبەخشانی ڤیلیچدا(WILLICH).

پەراوێزەکان

١/ ((ڕۆژنامەی رینانی نوێ - زمان حاڵی دیموکراسی((NEW RHEINISCHE, ZETUNG ORGAN DER DEMOCRATIE)) ڕۆژنامەیەکی ڕۆژانەبوو لەیەکی حوزەیرانی ١٨٤٨، بەسەرنوسەری مارکس، تا ١٩ی ئایاری ١٨٤٩ی خایاند. دەقی ئەم ووتارە لەزمانی ئینگلیزییەوە بۆ کوردی وەرگێڕدراوەو بۆ یەکەم جار لەپەیامی کۆمۆنیزمی ژمارە (٢٩و ٣٠)دا بڵاوکرایەوە.

٢– لەزۆرانبازی گادا کەلەئیسپانیادا باوە دواتیر لەچاوی گا دەدرێ وەکو نیشانەی سەرکەوتن لەو زۆرانبازییەدا (وەرگێڕ)